

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ'IN HAYATI, ESERLERİ VE "TÜRK İNKILÂBININ FELSEFEYE TESİRİ" MAKALESİ

Sunuş ve Sadeleştirme: Nesrin BAĞCI¹

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ'S LIFE, WORKS AND "THE EFFECTS OF TURKISH REVOLUTION TO PHILOSOPHY" ARTICLES IN HAYAT JOURNAL

ABSTRACT

This article aim at a recognition about one of Turkish Reovolution's important brain, Mustafa Şekip Tunç and his Works in the Turkish Assia. Also including Mustafa Şekip's "The effects of Turkish Revolution to Philosophy" article's translated from Ottoman Language to Turkish.

Keywords; Mustafa Şekip Tunç, Philosophy, Bergson, Hayat Journal.

SUNUŞ:

Mustafa Şekip TUNÇ (1883-1958); Cumhuriyet dönemi fikri hayatının en önemli simalarından biridir. Felsefeci, ruhiyatçı, sanatçı, şair, eğitimci, tenkitçi ve cemiyet adamı gibi birçok özelliği bünyesinde toplamış, her özelliğin hakkını da, hayatı ve eserleri ile vermiş bir düşünür ve "İnsan ruhuna ait meselelere karşı biraz tecessüsü olan her çeşit meslek adamının kafa ve ruh teşekkülü üzerinde hayırlı tesirleri görülen başlıca mütefekkirlerimizdendir." Hatta "Türkiye'nin fikir tarihinde modern manasıyla adına da, mefhumuna da layık bir felsefeyi ilk temsil eden, skolâstîği ilk deviren ve böylece en ileri muasır nizamı içinde Türk Düşüncesine ilk şerefli istikameti veren insandır."³

Ülkenin fikri imarı sürecinde hâkim olan materyalist, pozitivist, salt rasyonel ve zihinci akımlara karşılık metafizik ve ruhçu bir felsefeyi getirerek, Bergson'un sezgiciliği/felsefesi ile günün sorunlarına çözüm arayışlarına girmiş, "Avrupalı haysiyette bir ilim anlayışının memlekete girmesine hizmet ettiği gibi katı bir maddeciliğin genç ruhları sertleştirmesine de mani olmuştur." ⁴ "Türkiye nasıl kurtulur" sorusuna değil "Türkiye nasıl kurulur" sorusuna cevap arayan⁵, Mustafa Şekip; "fikir

¹ Arş. Gör. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri ABD

² "Hocalıkta 35 yıl / Şekip Tunç'un Türk Felsefesindeki Rolü" Prof. Kazım İsmail Gürkan; "Prof. Mustafa Şekip TUNÇ Jübilesi" içinde; Maarif Matbaası, İstanbul, 1944, s.37

³ "Mustafa Şekip Tunç Sanatkar ve Filozof" Peyami safa, Jübile içinde, s.54

⁴ "Hocalıkta 35 yıl / Şekip Tunç'un Türk Felsefesindeki Rolü" Pror. Kazım İsmail Gürkan, Jübile içinde, s 40

⁵ Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yay. 3. Cilt. s. 258

ve yazılarıyla Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren uygulamaya konan inkılâplara felsefi bir muhteva kazandırmaya çalışmış, Türk İnkılabını Bergson'un 'oluş' ve 'terakki' idealine göre yorumlayarak Batı medeniyetinin ilerleme zihniyeti çerçevesinde siyasi ideolojiye materyalist, pozitivist ve zihinci olmayan bir ilerleme modeli sunmuştur. Terakki ideali çerçevesinde evrensel bir medeniyet tasavvuruna ulaşmış, barış ve huzur dolu bir dünyanın imkânlarını aramıştır⁶

Bu çalışmanın amacı, "fikir hayatımızın merhalelerini tanımadan bugünkü halimizi anlamaya ve yarına hazırlanmaya imkan olmadığı, fikrin köksüz ve ananesiz doğamayacağı, birbirine zıt cereyanlar bile mutlaka birbirinden müteessir olarak ve ancak birbirini tanıyarak doğabileceğinin"⁷ idrakine, Mustafa Şekip TUNÇ'un "Atayurt"ta tanınması ile bir katkı sağlamaktır. Bu amacın tam olarak gerçekleşmesi ise, çalışma sonunda bir örneği de sunulan Mustafa Şekip'in yazılarının tamamının transkripsiyon ve sadeleştirilmelerinin yapılması, halen çok az olan hakkındaki çalışmaların artması ve milletin derdi ile dertlenmesi, hedefleri ve bunları gerçekleştirme yolundaki azmi ile örnekliği ile olacaktır. Aynı şekilde, fikirlerin ithalatçısı ve ülke bayisi olmadan kendi renklerimize boyamayı öğrenmemiz ve bizlerin de yeni fikirler ile dünya mirasına kendi rengimizden katabilmemiz ile olacaktır. Bu hedefle Mustafa Şekip TUNÇ'un hayatı kısaca anlatılıp, eserleri hakkında bilgi verilecek ve son bölümde, yazılarına örnek mahiyetinde "Hayat Mecmuası/Dergisi"nde çıkan "Türk İnkılabının Felsefeye Tesiri" makalesinin, tüm risklerine rağmen, sadeleştirilmesi sunulacaktır, zira transkripsiyonun zaten Osmanlıca'yı bilenlere hitap etmesi sadeleştirmeyi gerekli kılmıştır.

1. HAYATI

Mustafa Şekip Tunç, 1886'da İstanbul'da doğmuştur. Babası Nevşehirli Hendeclioglu ailesinden Sipahi Hacı Mehmed Ağa'nın oğlu Nüfus Nazırı Yusuf Besim Bey, annesi ise, babasının üçüncü eşi olup, Bulgaristan göçmenlerinden bir hanımdır. Annesi küçük yaşta evlendiğinden ilkokul sonrası tahsiline devam edememiştir. Yusuf Besim bey ve eşi, Beyrut'ta tanışıp evlenmişlerdir fakat hanımının ısrarı ile Suriye'den İstanbul'a göçmüşlerdir. Baba Yusuf Besim Bey, edebi ve fikri eserleri okumuş, geniş kültürlü, Arapçayı bilen hatta Emile Zola'nın "Assommoir" romanını sözlük yardımı ile kendi kendine sökerek Fransızcasını ilerleten biridir ki bu durum oğlu Mustafa Şekip'in hayatında da aynen cereyan etmiştir. "Fransızca'yı ben de babamın öğrenciği aynı

⁶ "Mustafa Şekip Tunç ve Türk Felsefesindeki Yeri", Yakup Yıldız, Kutadgubilig, S.18, s.100

⁷ Hilmi Ziya Ülken "Prof. Mustafa Şekip ve Türk Tefekkür Tarihine Yardım Çalışmaları" Jübile içinde, s.5

kitaptan öğrendim. Hatta kitabın kenarına yazdığı yazılar bile olduğu gibi duruyordu”⁸

Mustafa Şekip’in doğumundan bir süre sonra, babası Nüfus Nazırı olarak Halep’e tayin edilir ve Mustafa Şekip, ilk tahsiline burada başlar. Üç yıl sonra da, babasının nakli sebebiyle tahsiline Manastır’da devam eder. Burada bir süre de, Askeri Rüştîye’de okur. Yusuf Besim Bey, yedi sene Manastır Nüfus Nazırlığından sonra, dönemim valisi Abdülkerim Paşa ile yaşadığı bir sorun sebebiyle azledilince, Manastır İdadisinin/lisesinin birinci Sınıfında okuyan Mustafa Şekip de, ailesi ile beraber İstanbul’a gelip Vefa İdadisi’ne girer. 1321/1905’te liseden mezun olduktan sonra resme aşırı merakı sebebiyle Resim Akademisine gitmeyi çok ister fakat “o zamanın resme ilgisizliğinden” ve babasının “bu konuda kendisini ihtiyata davet etmesinden” cesareti kırılıp Mülkiye Mektebi sınavlarına girer ve yedincilikle kazanır. 1908’de yedincilikle girdiği Mülkiye’yi, “kendisinin fikren gelişmesinde ve Fransızca’yı öğrenmesinde etkisi olan babasının teşvikiyle, klasikleri okumaya ve Fransızca’yı öğrenmeye vermesi sebebi” otuz yedinci olarak mezun olur.

Mülkiye’den Meşrutîyetin ilanından bir gün önce mezun olan Mustafa Şekip, Ağustos 1908’de Kosova vilayetine Maiyet Memuru olarak tayin edilir, aynı zamanda Palanga Kazası Kaymakamlığı görevini de yürütür. Bu süreçte Mustafa Şekip, vilayet merkezi Üsküp’te idarecilikten çok eğitim işleri ile uğraşır, Üsküplü gençlerin kurduğu “Sübhan-ı Vatan” adlı derneğin açtığı ilkokulda dersler verir. Bu hocalık deneyiminden aldığı şevkle, “insan ruhuna ilmi surette nüfuz etmek gerektiğini düşünerek”⁹ memuriyetini terk ederek Avrupa’ya gitmek ister, bu amaçla İstanbul’a gelir fakat annesi taraftar olmadığından başarısız olup Üsküp’e döner. Dönüşünde dönemin valisi tarafından Firzovik’e Kaymakam olarak tayin edilir, dört ay içinde kaymakamlık teşkilatını kurup “kendi tabiri ile, mektepçilik arzularına burada da karşı koyamadığından”¹⁰ idarecilikten çok mektep işleri ile uğraşmaya başlar, hatta bu nedenle kendisine “hoca kaymakam” denir.¹¹ Artık idarecilikten ayrılmak ve tüm hayatını hocalığa adanmak isteyen Mustafa Şekip, Üsküp Muallim Mektebi’nde hocalık etmek üzere bir telgrafla kaymakamlıktan istifa eder ve duygularını şöyle ifade eder; “Firzovik’ten trene binip de Üsküp’e döndüğüm gün duyduğum sevinç ve ferahlığı ömrümde bir daha duymadım. Artık istemediğim bir meslekten kurtulmuş ve istediğim bir meslekte kalmak kararını kati olarak vermiştim”¹²

⁸ Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi, s.14

⁹ “Mustafa Şekip Tunç”, Hayrani Altıntaş, Kültür Bak. Yay. Ankara, 1989, s.4

¹⁰ A.g.e, s.4

¹¹ “Hayatını Anlatıyor” S. Türkmen, Jübile içinde, s.15

¹² A.g.e. s. 15

Balkan bozgununa kadar Üsküp'te kalan Mustafa Şekip'in ilk yazım denemeleri, okul müdürü Sabri Cemil (Yalkat) ile beraber, balkan savaşına dek öğretmenler için düzenli olarak ayda bir çıkardıkları "Yeni Mektep" adlı mesleki dergide başlar.¹³ Rumelinin kaybindan sonra 1913'te Balıkesir Lisesi'ne Edebiyat Hocası olarak tayin olur. Burada bir süre çalışıp bakanlığın yetişmiş öğretmenlerden Avrupa'ya göndermek için seçtiği on beş öğretmen arasında Avrupa'ya gönderilir. Aslında Lozan'a Fransız edebiyat tarihi tahsili için gönderildiği halde, Cenevre'de yeni açılan Jean Jacques Rousseau Enstitüsü'ne gitmek için bakanlığa müracaatla izin isteyip, buradan diploma alır. Aynı zamanda Cenevre Üniversitesi'nden de "psikoloji" sertifikası alarak yurda döner. Çapa'ya Dar'ül-Muallimat-ı Aliye/Yüksek Kız Öğretmen Okulu'na "Terbiye ve Ruhیات Muallimi" olarak atanır. Öğretmenlik yanında Eğitim Bakanlığı Orta Tedrisat Birinci Şube Müdürlüğü yaparken Nafi Atuf (Kansu) Bey'in idaresinde çıkan "Terbiye" dergisindeki "terbiye ve ruhiyata" dair yazıları sebebiyle Dar'ül-Fünun hocaları ve özellikle Ziya Gökalp'in dikkatini çeker, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun da desteği ile kendisine Edebiyat Fakültesi Terbiye Müderris Muavinliği(Doçent) teklif edilir. "1919'dan 1933'e kadar Müderris Muavinliğinden Muallimliğe ve Muallimlikten Müderrisliğe terfi etmiş, 1933'te yeni üniversite kuruluşuyla "Müderris" unvanı Ordinaryüs Profesör unvanıyla değişir ve "Psikoloji ve Terbiye" kadrosuna girer, Edebiyat ve İlahiyat Fakültesinde dersler verir.

Üniversite hocalığı, halka yönelik konferanslar, telif ve tercüme onlarca eser vermenin yanında; 19 Ağustos 1937'de Paris'te toplanan 9. Milletlerarası Felsefe Kongresi'ne, Prof. Hilmi Ziya Ülken ile beraber temsilci olarak katılır, 1939'da Brüksel'de toplanan 14. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi'ne de Z. Fahri Fındıkoğlu ile beraber katılmak üzere delege seçilmişlerse de 2. Dünya savaşı sebebiyle gidemezler. 1939'da Birinci Maarif Şurası'nda Plan Komisyonu üyeliği ve yine 1939'da Birinci Türk Neşriyat Kongresi üyeliği, 1942'de Felsefe Terimleri Komisyonu üyeliği yapar.¹⁴ 1939 ve 1943'te Ankara'da toplanan Maarif Şuralarında bulunur. "1948'de başkanı olduğu Muallimler Birliği vasıtasıyla, Ankara'da toplanan Dil Kongrelerine alternatif bir Dil Kongresi(Eminönü Halkevi) tertip ederek hükümeti uyarır ve devletin dile müdahaleden vazgeçmesini ister."¹⁵ 1951 yılında Ahlak Kongresi'ne katılır. Ayrıca; Türk Muallimler Birliğinin Başkanlığının yanı sıra, Türk tarih Cemiyeti Üyeliği, Türk Felsefe Cemiyeti Başkanlığı ve Belgrat'ta kurulan Milletlerarası Felsefe Cemiyeti üyeliği de yapar.

¹³ A.g.e. s.15

¹⁴ "Mustafa Şekip Tunç ve Türk Felsefesindeki Yeri", Yakup Yıldız, Kutadgubilig, S.18, s.88

¹⁵ A.g.e. s.86

Türk üniversite ve kültür hayatına yirmi beş yıllık hizmetinden ötürü 1944 yılında kendisi için Eminönü Halkevi'nde bir jübile yapılır, tanınmış fikir ve sanat adamları ile öğrencilerin katıldığı bu jübilede çeşitli konuşmalar yapılır, bu konuşmalar daha sonra Mustafa Şekip'in öğrencilerinden olan Hasan Ali YÜCEL'in girişimi ile bir kitap olarak yayımlanır.¹⁶ Aynı tarihlerde Mustafa Şekip'in öğrencilerinden ve meslektaşlarından biri olan Z. Fahri FINDIKOĞLU da İş Dergisinde Mustafa Şekip TUNÇ'a özel bir sayı çıkartır.¹⁷ Uzun seneler hizmetten sonra 1953 yılında, yetmiş yaşını doldurduğu için emekli edilir. Sanatkâr ve filozof Mustafa Şekip, emekliye ayrıldıktan sonra da çalışmalarına muhtelif mecmualardaki yazıları ile devam eder, bunun yanında son yıllarında çok sevdiği resim sanatı ile ilgili çalışmalar yapma imkanı bulur, hatta yaptığı tablolar Beyoğlu Halkevi'nde sergilenmiş ve zamanın sanatkarlarının takdirini kazanmıştır. Resimlerden sekiz tanesi de Jübile kitabında yayınlanmıştır. 18 Ocak 1958 de, kalp yetmezliğiyle kaldırıldığı Gureba Hastanesinde vefat eden Mustafa Şekip TUNÇ, Zincirlikuyu Asri Mezarlığından defnedilmiştir.

2. ESERLERİ¹⁸

2.1. TELİF ESERLERİ

- 1-Ruhiyat Dersleri, 1335 – 1919 İstanbul. S.1163 (İstanbul Üniversite talebesi için taş basması)
- 2-Ruhiyat Derslerine Lahika, 1920 (Üniversite talebesi için taş basması)
- 3-Gülmek Nedir ve Kime Güliyoruz? 1337-1921, İstanbul, s.1-80 (Bergson'dan adapte etmek suretiyle)
- 4-Ruhiyat, 1340-1924, İstanbul, s. 1-367 (3. Tabı: Ruhiyat, İstanbul, 1929, s.270)
- 5 Felsefe-i Din, 1927, s. 1-988 (Üniversite talebesi için taş basması)
- 6-Terakki Fikrinin Menşei ve Tekâmülü, İst. 1928, s.183
- 7-Yeni Türk Kadını ve Ruhi Münasebetleri, Ankara, 1939
- 8-Üç Zihniyet, 1940
- 9-İnsan Ruhu Üzerinde Gezintiler, 1943, s. 1-320
- 10-Bir Din Felsefesine Doğru, İstanbul, 1959¹⁹
- 11-Çin Felsefesinin Kaynakları, Ankara tz.
- 12-Felsefe Dersleri, İstanbul, 1340/1924, İstanbul, 1926 (2.Basım).
- 13-Fikir Sohbetleri, İstanbul, 1948.
- 14-Psikoloji Dersleri (Terbiye Bakımından), İstanbul, 1950.
- 15-Psikolojiye Giriş, İstanbul, 1949.
- 16-Ruh Aleminde, İstanbul, 1945.

¹⁶ Altıntaş; a.g.e. s.7 –Yıldız; a.g.e s.82

¹⁷ Yıldız; a.g.e s.82

¹⁸ "Prof. Mustafa Şekip'in Eser ve Yazıları", Cavit Orhan; Jübile içinde, s.24-29

¹⁹ 10-17 Arasındaki telif eserler Hayrani Altıntaş'tan alındı. A.g.e s.11

17-Ruh Yapımız ve Onun Tipleri Bakımından Ahlak, İstanbul, 1944, (1942-43 Üniversite Konferansları Ayrı Basım)

2.2. TERCÜME ESERLERİ

1-Ruhیات, Ebinghaus'dan, 1235-1914, İstanbul, s.1-688 (Üniversite talebesi için taş basması)

2-Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans ve Bergson'un Felsefesi Hakkında Uzun Bir Mukaddime, Bergson'dan, 1339-1923, İst. s.1-206 (Yeni Harflerle Yeniden Basılış:1934, s.1-194)

3-Terbiye Musahabeleri, W. James'dan, 1339-1923, İst. s.1-176 (Yeni Harflerle Yeniden Basılış: 1931, s.1-162)

4-Freudizm: Psikanalize Dair Beş Konferans, Freud'dan, 1926, İst. s.1-57 (Yeni Harflerle Yeniden Basılış: 1929)

5-Hissiyat Ruhıyatı, Th. Ribot'dan, Kitap I. II. 1927, İst. s.1-166, 1-236.

6-Yaratıcı Muhayyile Hakkında Bir Kalem Tecrübesi, Th. Ribot'dan, 1932, İst. s.1-190

7-Yaratıcı Tekamül: Hayatın Tekamülü, H. Bergson'dan, 1934, İst. s.1-216

8-Psikoloji, G. Dwelshauvers'den, 1938, İst. s.1-437

9-Muasır Fransız Psikolojisi, G. Dwelshauvers'den, 1940, İst. s.1-188 - H.Delacroix'dan, 1938.

10-Oyun ve Sanat, 1938.

11-Geçici, F. Coppee'den, Üsküp, 1910.²⁰

12-Gülme, Bergson'dan, İstanbul, 1945.

13-İhtiraslar Üzerine Bir Tecrübe-i Kalemıyye, Th. Ribot'dan, İstanbul, 1920.

14-İtiyat Kanunları, W. James'dan, İstanbul, 1934.

15-Mülahhas Ruhıyat, Ebinghaus'dan, İstanbul, 1919.

16-Ruhıyat Musahabeleri, W. James'dan, İstanbul, 1937.

17-Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri, Bergson'dan, İstanbul, 1950.

18-Yaratıcı Tekamül, Bergson'dan, İstanbul, 1947 (2. Baskı; 1986).

3. DERGİLERDEKİ YAZILARI:

3.1. Dergah Dergisi (1337-1924; Sayı 1-42)

"Sanatın İç Yüzü" (s.1), "Şuur ve Hayal" (s.2), "Bergson'dan Bir Tercüme – Bir Şahsiyet" (s.3), "Hakiki Hürriyet, Şuur ve Hayat-Mabait" (s.4), "Ruha Bir Dikkat, Şuur ve Hayat-Mabait" (s.5), "İlmin Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti, Şuur ve Hayat-Mebait" (s.6), "Ruh ve Beden-Bergson'dan tercüme" (s.7), "Hislerimizin Mantığı, Ruh ve Beden-Mebait" (s.8), "Cevap, Ruh ve Beden-Mebait" (s.10), "Mütefekkirlerimizin seciyesi nasıl keşfedilir? Ruh ve Beden-Mebait" (s.11), "İhtiras nedir? Ruh ve Beden-Mebait" (s.12)*, "İhtiraslar Nasıl Doğar? Ruh ve Beden-Mebait ve Hitam" (s.13), "Mesleksizlik" (s.14), "Ruh-şiir" (s.15), "Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti" (s.16), "Ruhun Binbir Gecelerinden..." (s.17), "İhtirasta Faaliyet-i

²⁰ 11- 18 Numaraları arasındaki tercüme eserler Hayrani Altıntaş'tan alındı. A.g.e s.11-12 10-17

Ruhiye" (s.18), "Bedii İhtiras" (s.21), "Vezinlerin Can Damarı" (s.22), "Siyasi İhtiras" (s.24), "Mevzun Olan Yalnız Şiir Midir?" (s.25), "Hakikat ve Şeniyet-Bergson'dan Tercüme" (s.26), "Rum Mayası 1, Hakikat ve Şeniyet-Mebait" (s.27), "Hakikat ve Şeniyet-Mebait" (s.28), "Rum Mayası 2, Hakikat ve Şeniyet-Mebait" (s.29), "Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye-Bergson'dan Tercüme" (s.31), "Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye-Mebait" (s.32), "Ruhun Binbir Gecelerinden, Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye-Mebait" (s.33), "Resmin Ruhiyatı ve Ressamlarımız" (s.34), "Ruhun Binbir Gecelerinden, Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye-Mebait" (s.35), "Resim ve Metafizik, Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye" (s.36), "Dirilerin Hayaletleri ve Taharriyat-ı Ruhiye-Mebait Son" (s.38), "Üç Sınıf (Bursa Sultani Mektebinde Yapılan Bir Musahabe" (s.39), "İhtiyarlar Medeniyeti" (s.40), "Taklitten İbdaa" (s.41)

3.2. Edebiyat Fakültesi Dergisi (1916-1917 ve 1922-1938 arasında)

"Th. Ribot" (C.2, S.2); "Felsefe Tarihinin Mevzuları, E. Brehier'den" (C.4, S.2); "Freudizm" (C.4, S.6)-(Bu etüt, sonradan iki defa eser halinde çıkmıştır.); "Beşeri İdrak, W. Köhler'den" (C.7, S.5); "Patolojik Ruhiyat, L. Dugas'tan" (C.8, S.1); "Şahsiyet Ruhiyatı ve Testler Usulü" (C.8, S.3); "Hislerin Hafızası, L. Dugas'tan" (C.8, S.4); "Oyun Dünyası, Oyun ve Sanat; H. Delacroix'dan" (C.8, S.7)-(Bu etüt bir broşür halinde neşredilmiştir.)

3.3. İlahiyat Fakültesi Dergisi (1920-1930)

"Hiss-i Din, Th. Ribot'tan" (S.1); "Fransız Lisanı İle Konuşulan Memleketlerde 1924'ten 1925'e Kadar Din Felsefesi, F. Leroux'dan" (S. 5-6); "Metafizik'e Methal, Bergson'dan" (S.9); "Mistik Muhayyile, Th. Ribot'tan" (S.17).

3.4. Hayat Dergisi (1-146)

"Çağların Tesanüdü ve İctimai Hayat" (Sayı 1), "Yazı Dili" (S.2), "Tarih Karşısında Münevver" (S.5), "Makine ve Fikir Hayatı" (S.6), "Darülfünunların Milletler Arası anlaşma Yardımları" (S.8), "Türk İnkılabının Felsefeye Tesiri" (s.9), "Yeni Tarih Karşısında" (S.11), "Hars ve Medeniyet İkiliği" (S. 15), "Doğan Dünya" (S.16), "Kayserling" (S.18), "İstikbalin Harsı ve Ona Götüren Yol" (S.20), "Ekonomik Halin Manası" (S.22), "Terakki Meselesi ve Zamanımız Buhranı" (S.23), "Zamanımız Buhranının Teşrihi" (S.24), "Zamanımızın Vazifesi" (S.25), "Felsefe ve Hikmet" (S.26), "Fert ve Cemiyet Mefhumları" (S.35), "Terakki Fikrinin Menşei ve Tekamülü" (S.37-86), "Üç Yeni Uzu" (S.53), "Hegel'in Sanat Nazariyesi" (S.58), "İctimaiyat ve Siyaset" (S.60), "M. Gidings İctimaiyatı Nasıl Telakki Ediyor" (S.61), "Gençlik Ruhiyatından Bir Sahife" (S.76), "Terakki Fikrini Niçin Yazdım?" (S.86), "Cildimizin Ruh, Koklamalar ve Kokular" (S.89), "Kadın Ruhunda Bir Gezinti" (S.92), "Hicap" (S.98), "Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz" (S.99), "Freud'a Dair Cevap"

(S.100), "Freud Meraklılarına" (S.101), "Kıraatin Ruhıyatı" (S.102), "Kaldırımların Necip Fazıl'ı" (S.103), "Bergson ve Gençlik" (S.108), "Gülmeye Dair" (S.110), "Mesut Ölü" (S.111), "Rüyada Uçmak" (S.113), "İhtiyarlık Ruhıyatına Dair" (S.114), "Bir Arzu" (S.115), "Metafizik" (S.118), "Şuurun Bila-Vasıta Mutaları Hakkında" (S.122)*, "Hayatın Maddeden Farkı" (S.123), "Genç Ressamlar Sergisi Arifesinde" (S.125), "İhtimalilik ve Yakın, E. Borel'den" (S.128), " 'Parça-Fikir' değil 'Bütün-Fikir' Lazım" (S.129), "Üç Medeniyet" (S.132), "Kime Şikayet Etmeli?" (S.133), "O Kadar Yakın Mı?" (S.135), "Bugünkü Hayatımızın Akışları" (S.136), "Ressamlarımızı Anlamak İçin" (S.142), "Ressamlarımız" (S.143).

3.5. İş Dergisi (1934/ 1-31)

"İş ve Düşünce" (S.2), "Memleketimizde Felsefenin İnkişafı" (S.13), "Appel au Congres de Descartes" (S.13), "Onun Hatırası" (S.19), "Ruh Yapımız ve Harb Hali" (S.22), "Mehmet İzzet" (S.23)

3.6. Milli Dergisi (1339-1923, 1-140 Sayı)

"Münevverlik Mefhumu" (S.1), "Gazeteciler ve Avukatlar" (S.2), "Tam Manasıyla Münevver" (S.3), "Ruhların Sulhu" (S.4), "Halkta Zihniyet" (S.6), "Milliyet Mefkûresi Nedir?" (S.7), "Bebeklerde Sıkıntı" (S.8), "Maddi İstiraplar Kimlere Mukadderdir?" (S.9), "Darul-Elhanda Bir Hatve" (S.10), "Karanlıkta Aydınlik" (S.11), "Garp Musikisinin İnkişafına Bir Nazar" (S.12), "Şeytanla İnsan" (S.13), "Münevverlerden Birinci Derece Beklenen İş" (S.14), "Sporcularımızla Hasbıhal" (S.17), "Müşterek Tahsil" (S.18), "Göz Yaşları" (S.19), "Ziya Bey'deki Prensip ve Mefkure Sadakati" (S.24), "Hükümet Hakimiyyetinden Millet Hakimiyetine" (S.26), "Nahvet ve Cüret" (S.28), "Bir Hakikat" (S.29), "Kant ve Felsefesi" (S.31), "Romantizm" (S.33), "Bir Mesleki Ahlak Numunesi" (S.34), "Pervaneler" (S.36), "Münevverlerimize Küçük Bir İhtar" (S.37), "Garp ve Şark" (S.38), "Şark ve Garbın Mukayesesi" (S.39), "İslamiyet ve Garp" (S.40), "Milliyet Mefkuresi Şaka Mıdır?" (S.41), "Amerika Davası Münasebetiyle" (S.42), "Siyaset ve Ploitikacılık" (S.44), "Mazi mi, İstikbal mi?" (S.45), "Alimcik mi, Alim mi?" (S.46), "İman Birliği" (S.53), "Korkunç Kayıtsızlıklarımızdan" (S.55), "Sanatı Anlayamamak Sefaleti" (S.57), "Alfabe İnkişabı" (S.58), "Çehre Cevheri" (S.59), "Rüyalarımız" (S.60), "Yeni Bir Ruhıyat" (S.61)*, "Ziyafet" (S.64), "Dinamik Gayri Şuur" (S.64), "Milliyetçilik Mefhumunun Tahlili" (S.70), "Vicdan" (S.71), "Taassup" (S.75), "Kesik Saç Bir Moda Mıdır?" (S.76).²¹

3.7. Kültür Haftası Dergisi (1936, Sayı: 1-21)

"Dünya Kültürlerine Bir Bakış" (S.1), "Ruhıyatın Yeni Verimleri" (S.2-3 ve 4), "Kendi Kendine Olan Sanat" (S.5), "Ruhıyatın Yeni Verimleri" (S. 6-7), "Psikanalizin Değişmiş Şekillerinden, Ferdi Ruhıyat" (S.9),

²¹ "****" İşareti bulunan sayılar, önceki ve sonraki dergi sayı sırasına göre düzeltilmiştir. Şöyle ki: 11 ve 13 arasındaki 72, sıraya uyacak 12 şeklinde; 118 ve 123 arasındaki 22 de 122 şeklinde; 60 ve 64 arasındaki 91 ise 61 şeklinde değiştirilmiştir.

"Psikanalizin Değişmiş Şekillerinden, Tahlili Ruhیات" (S.10), "Asya ve Hendese Kafası" (S.11), "Kültürümüzün Kumaşı: İm-i Nücüm" (S.12), "Tarihten Evvelki Kültürümüz" (S.13), "J. P. Pavlov" (S.14), "Ahlaksız Adam mı, Geri Adam mı?" (S.15), "Yunan ve Orta Zaman Kültürlerini Doğuran Dünya Görüşleri" (S.16), "Resim Sergilerimiz ve Arif Bedii" (S.17).

3.8. Bilgi Dergisi²²

"Liselerde Felsefe Öğretimi Hakkında Bir Muhtıra", 1/9, 7-13; "İlk Öğretmenler ve Münazaraları", 1/10, 31-35; "Dil Meselemiz", 11/19, 18-20; "210 Öğretmen İçin", IV/33, 1-3; "İçtimai ve Ferdî Hafıza", 48, 1-5; "Ahlak Meselesi", 50, 2-5; "Bir Ankete Verilen Cevap", 52, 7; "Dil Davası Etrafında Tetkikler", 53, 8; "Yeni Teşkilat Kanunu Projesi Münasebetiyle", 56, 3-5; "Dünya ve Bizim Dünyamız", 58, 1-3; "Yalnız İnsan", 59, 2. "Veraset ve Terbiye", 60, 1; "Ziyaeddin Fındıkoğlu: Ahlak Tarihi(K.R.), 63, 14-16; "Çocuk Muhayyilesi", 66, 1-2; "Tarihin İçtimai Gidişi", 67, 1-3; "Tasavvuf ve Mutasavvıflar", 74, 1-2; "Tabiat Alemi ve İnsan Dünyası", 75, 5-14; "Müşahhas İnsan ve Bünyesi", 76, 5-8; "Müşahhas İnsan ve Bünyesi", 77, 3-9; "Üniversitelerin Milletlerarası Anlaşmaya Yardımları Üzerine" (Terc.), 103, 5-6.

. Terbiye Dergisi

"İffet", I/1, 4-5; "Alüfte Kızlar Nasıl Türüyor?" (E. Zola'dan Terc.), I/4, 129-138; "Orta Tabakada Zina" (E. Zola'tan Terc.), I/16, 212-220.

3.10. Türk Düşünce Dergisi

"Aksiyon Felsefesi Bakımından Politika", I/1, 10-12; "Muhafazakarlık ve Liberallik", I/2, 88-89; "Eski, Yeni ve Orta Zamanlarda İlim Telakkisi", I/4, 250-254; "Kişinin Değeri", II/9, 162-165.

3.11. Türk Yurdu Dergisi

"Şuurlu Bir Milliyet Kültür Saygısıyla Yaşar", 249, 241-244; "Eski İlim ve Yeni İlim", 250, 321-325; "Sanat Fonksiyonu ve Mahiyeti", 251, 403-407; "Resmin Kültür Rolü ve Resim Sergileri", 252, 487-489; "İnsanın Kendini Buluşu ve Şuurunun Gelişmeleri", 253, 661-666; "Din Hayatımız", 254, 641-644; "Hürriyet Kimlere ve Niçin Lazımdır?", 255, 721-724; "Teknik Meselesi", 256, 807-811; "Medeniyetlerin Selameti", 257, 381-386; "Liberallik ve Şuurlu Muhafazakarlık", 258, 1-4; "Devlet", 259, 81-85; "Modern Cemiyet ve Medeniyetlerin İptidai Mahiyeti", 263, 401-404; "Milletler ve Irklar", 264, 491-494; "İnsan Hafızası", 265, 561-565; "Tabiat, Tarih ve Ahlak Bütünündeki Gidiş", 266, 641-643; "Baltacıoğlu ve Kur'an Tercümesi", 267, 721-724.

3.12. Yeni Mektep Dergisi (Kosova)

²² Bilgi, Terbiye, Türk Düşünce, Türk Yurdu ve Yeni Mektep Dergilerinde yayımlanan yazılar, Hayrani Altıntaş'tan alındı A.g.e. s.13-23

“Osmanlıca: Türkçenin Bütün Osmanlılara Sevdirilmesi Çareleri”, I.9.11; “14 Nisan Gecesi: Muallim Mektebi Talebeleriyle Hasbıhal”, I, 35; “Osmanlıca Şivesi: Kosova Şivesi ve Bunu Düzeltme Yolları”, I, 41; “Hayatta Sizler: Muallimin Muhit İle Münasebeti”, I, 71; “Hayatta Sizler: Muallimin Endişeleri ve Çareleri”, I, 101; “Hayatta Sizler: Muallimin Fikri Mesaisi”, I, 132; “Hayatta Sizler: Muallimin İhtimai ve Siyasi Vazifeleri, Fırkacılıkla Alakaları”, I, 164; “Hayatta Sizler: Muallimin Civar Hükümetlerin Emel ve Faaliyetlerine Karşı Vazifeleri”, I, 167; “Bir Damla Su, Bir Damla Zaman” (Payot’dan Terc.), I, 170; “Kosova Coğrafyası”, I, 180; “Hayatta Sizler: Muallimin İnsan Vazifeleri”, I, 196; “Hayatta Sizler: Güzele Hürmet ve Muhabbet Terbiyesi”, I, 228; “Çocuk, İşte Mektep Aleminin Merkezi”, I, 250; “İlm-i Ruh”, I, 296, 335 - II, 366, 404, 435; “Nezaket ve Bizdeki Eşkali”, II, 397; “Sayın Terbiye Nüfuzu” (E. Zola’dan Terc.), II, 355; “Zeka Hakkında Bir Münakaşa: Sati Bey’e Cevap”, II, 358; “Maxime Gorki: Hayatı ve Eseri”, II, 426; “Türkiye’de Tahsil. Garblılar Bizi Nasıl Görüyor?”, II, 434.

4. Çocuk Şiirleri ve Oyunları:²³

“Kundak Çocukları” (A. Daudet’dan Terc.), C.I, s.12; “Kurbanbağa” (Lafontaine’dan Terc.), C.I, s.156; “Hafiye”, C.I, s.19; “10 Temmuz”, C.I, s.51; “Midhat Paşa”, C.I, s.88; “Mücrim Köpek”, C.I, s.219; “Sanayi Marşı”, C.I, s.245; “Bir Nasihat”, C.I, s.280; “Unutmayın Bosna’yı”, C.I, s.240 (Bu manzumenin iki bestesi vardır.) “Topu Testiye (Oyun)”, I, 95; “Halka Kapmaca (Oyun)”, I,96

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ, Hayrani; Mustafa Şekip Tunç, Kültür Bakanlığı Yay. No:1040/ Türk Büyükları Dizisi:108; Ankara, 1989
- GÖVSA, İbrahim Alaeddin; Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyat
- Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce / Modernleşme ve Batıcılık 3. Cilt, İletişim Yay. İstanbul, 2007 (4. Baskı)
- Prof. Mustafa Şekip TUNÇ Jübilesi (Jübile Yazıları, Araştırmalar, Resim Sergisi), Maarif Matbaası, İstanbul, 1944.
- YILDIZ, Yakup; Mustafa Şekip TUNÇ ve Türk Felsefesindeki Yeri”, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Özel Sayısı-I, Sayı:18 (Ekim 2010)
- Hayat Mecmuası, Sayı: 9, Ankara

TÜRK İNKILABININ FELSEFEYE TESİRİ²⁴ ADLI MAKALE

²³ “Mustafa Şekip’in İlk Yazıları” Z. F. Fındıkoğlu, Jübile içinde, s. 93.94

²⁴ Hayat Mecmuası, C.I. S. 9. s. 4-5 (27 Kanuni-Sani 1927) Ankara

Büyük Türk İnkılabı ve onu takip eden doğu milletlerinin uyanma hareketleri, etkisini gittikçe derinleştiriyor. Geçen sene (1926) Cambridge’de toplanan uluslararası Felsefe Kongresi’nde, Fransız temsilci M. Bugle’nin kongreye verdiği “Felsefenin Hedefi ve Barışın Getirilmesi” başlıklı rapor bu açıdan anlamlı bir belgedir.

Durkheim toplum biliminin öncülerinden olan ve iki sene önce şehrimizi de ziyaret etmiş, Sorbone profesörlerinden olan bu zatı, okuyucularımız az çok tanımışlardır. M. Bogle’nin verdiği raporun bir cümle ile özeti “batı felsefesinin uyanışa daveti”nde toplanmaktadır. Aynı zamanda iyi bir hatip olan bu profesör, öncelikle bütün felsefelerin ortak özelliğini arıyor ve bunu “insanlığın bilgisini sistemleştirme eğilimi” olarak gösterdikten sonra, “her felsefenin hususi hakikatlerle yetinmeyerek, temel ve evrensel hakikatlere ulaşmak hırsını da daima içerdiğini” söylüyor. Bundan başka bütün filozoflarda ikinci bir genel özellik daha görüyor; tenkit. “Her filozof insanlığın bilgisini kendi serbest fikir ve düşüncesinden geçirmeden olamaz. Bunların ilk yapacağı şey, bilgilerimizi aklın idrakinden geçirmek ve akla hitap etmektir. Bu manada her felsefe mutlaka bir rasyonalizmi gerektirir.

Bu düşünce tarzının ilerlemesi felsefeyi hisler ve inançların hükümlerine tabi diğer düşünce tarzlarından ayırır. Yalnız bu ayrılık, felsefe hiçbir zaman geleneksel inançları temellendirmiyor ya da hisleri hikaye etmiyor anlamına gelmez. Aksine, hatta zamanımızda bile bu yolun tutulabileceğini gösteren ünlü örnekler az değildir. Yalnız dikkat edilmelidir ki, inançların temellendirilmesi ve hislerin hikayeciliği felsefe için bir hareket noktası değil varış noktasıdır. Hatta felsefe akıldan bir nevi vazgeçiş değil de, küçük bir noktada akla itibar etmemeyi teklif ihtiyacında bulunduğu zaman bile, bu teklifini akli şekle konmuş delillerle ikna ve ispata çalışır. Bu manada her felsefe bir iman ile değil tarihi okumalara/kabullere karşı bir itaatsizlikle başlar ve nereye gelirse gelsin bütün gelenek yahut mecburiyetlere karşı, hiç olmazsa kendi döneminin bir kurtuluş çabasını gerektirir. Bu istikamet gösteriyor ki felsefe bir bakış açısı ve zamanda, keşiflerinin tarifinin gerektirdiği haliyle evrenseldir. Her felsefi fikir doğmasına müteakip alemleri dolaşmak için kanatlanmak ister ve hiçbir hudut tanımaz. Bu manada bir Fransız, bir Alman veya bir Amerikan hakikatinden bahsetmek felsefeye karşı bir nankörlük olur.”

“Bununla beraber felsefenin insanlık barışı davasına yapması gereken hizmetleri göz önüne getirirken yalnız bu prensibi takdir etmekle yetinmek büyük bir basiretsizlik olur. Çünkü hakikatte, tecrübe ile görüyoruz ki felsefe, bu evrensel hırsına rağmen hiçbir zaman kendi manevi muhitinden tamamen kopup ayrılamamıştır. Her felsefi sistem, doğduğu toprağın markasını mutlaka taşıyor, başka bir ifade ile felsefeler, ait oldukları milletlerin kültürlerine, avukatlık demeyelim, ama tercümanlık

yapmaktan kurtulamıyor. Gerçekte bir milletin karakterini tarif etmek gerektiği zaman onun ilminden ziyade felsefe ve sanatındaki eğilimine bakılır. Felsefe ile toprak arasındaki bu karşılıklı bağlılık onun, bireysellik ile evrensellik arasında bir gidip gelmeden ibaret olduğunu göstermiyor mu? Hatta birçok mütefekkir bu durumu hayati bir zaruret gibi görerek vatandaşlarına: "tarihinizin bağrından çıkan hayat anlayışından başkasını aramayınız, her hale rağmen daima kendiniz kalınız" diyorlar. Emperyalizmin olmasa bile milliyetçiliğin savunusu işte buradan gelir. Halbuki bu önceki felsefeler, milletlerin birbirlerine yaklaşıp anlaşmalarına daima müsait olmaktan uzaktır. Hatta başka bir açıdan bakılınca bu felsefe barış fikrini tehdit edebilir. Çünkü felsefe, milletleri savaştan men edecek her türlü çabanın ham bir hayal olduğuna dair deliller getirebilir. Mesela diyebilir ki; en derin hikmet, doğal yönelimleri serbest bırakmak değil midir? İnsan gibi toplumların da kökleri tabiatta bulunmuyor mu? Bunları oluşturup geliştiren evrim kanunları değil mi? Hayat kavgası, evrim kanunlarından biridir ve seçilmenin şartıdır. İnsanlık tarihinde savaşı silmek isteyenler, en başından neticesizliğe mahkum bir işe teşebbüsten başka bir şey yapmış olmazlar"

"Hâlbuki evrim olduğu gibi alınsa bile mutlaka savaş savunuculuğu yapmayı gerektirmez, çünkü tabiatta yardımlaşma da vardır, hatta yardımlaşma dersini hayvanlardan bile alabiliriz, nerede kaldı ki toplumlardan. Buna rağmen 19. Asrın son yarısı bizi evrim kanunlarına göndererek toplumları savaşı bertaraf etmek çabasından alıkoydu. Tabiatçılık felsefesi genellikle milliyetçiliğin zihni bir kalesi gibi kullanıldı.

Felsefe hakkındaki şu kısacık okuma gösteriyor ki artık felsefeyi "bırakınız yapsın, bırakınız geçsin" ruhunda bırakmak yeterli değildir. Felsefede en başından beri içkin olduğunu gördüğümüz evrensellik eğilimi, kendisinin hasmı olan milliyetçilik ve Darvinci evrimin vaatlerine karşı yardım görmeli, takviye edilip savunulmalıdır."

"Artık bütün dünyaya yayılmak üzere olan halkçılık/demoktasi'nin dikkate alınması zamanı gelmemiş midir? özellikle savaştan sonra bu gayenin bir hakikat olmasını isteyen milletler daha fazlalaştı. Gerçekte bazı Avrupa memleketlerinde şahsi iktidarlara iadeye karşı bir dönüş olmasına rağmen bu küçük durumlar dengenin halkçılık tarafına doğru meyletmesine bir engel değildir. Bu eğilimi gerektiren sebepler yalnız Avrupadaki kuralların yıkılması değil, doğu milletlerinin de uyanmasıdır."

M. Bugle'nin raporundan aldığım bu satırların son cümlesi çok manidar değil mi? Hakikatte, doğu milletlerinin uyanmasında çok seçkin bir hamle ve örnek olan büyük Türk inkılabı, sultan ve halife ile yunan kralını yuvarladıktan sonra İngiltere'nin sarsılmaz gibi görünen liberal partisini de itibardan düşürdü ve aynı zamanda çok muhafazalar olan İngiliz parlamentosunda işçi partisinin ilk defa iktidara çıkması da dolayısıyla en

önemli olaylardan biri oldu. Aradan dört beş sene geçtikten sonra da görüyoruz ki, Türk inkılâbının hakikati yürüyor ve onu hiçbir kuvvet artık durduramıyor. İnsani meseleleri açık ve yüce gönüllülükle görmekte tüm batı milletleri arasında genellikle en ön sırada yer alan Fransız dehasının kıymetli evlatlarından biri vasıtasıyla, tüm batı felsefesini akıl ve basirete davet etmesinde inkılâbımızın önemli bir etkisi vardır. Bu itibarla insanlığa evrensel hizmetimizden dolayı iftihar edebiliriz. İnsanlık, özgürlük ve bağımsızlık kurbanlarımızın yaptıkları hizmetin büyüklüğünü düşünüp gördükçe meçhul Mehmetçiklerimizi ve onların gazi kumandanını insanlık tarihinin iftihar sayfalarına kaydedecektir. M. Bugle'nin felsefe için gösterdiği hedefe Türk mütefekkirlerinin de bütün kanaat ve vicdanları ile katılacağına hiç şüphe etmiyorum. Felsefemiz henüz kendisini göstermemiştir fakat bu kadar derin izler bırakan bir hayat hamlesi yaratan Türk ruhu ona layık bir felsefeden sonsuza dek mahrum değildir. Dün büyük bir tarih yapan Türk, yarın ve sonsuza dek onun insani ruh ve manasını yazacaktır.

Yine M. Bugle'yi takip edelim; "Demokrasi, yalnız hükümetler üzerindeki etki araçlarını çoğaltmakla değil aynı zamanda tercih ettiği amaçlarla da öne çıkar. "yalnız halk ile beraber değil 'halk için' de çalışır." Demokrasi bu anlamı ile daima asgari bir bireyselliği gerektirdiği gibi klasik olan ekonomik liberalizme mutlaka bağlı kalmaya da mecbur değildir. Sosyalist vasıtalarla yani insanlık şahsiyetinin olanca haklarını kurtarmak için zaruri görünen bütün sebeplerin uygulanmasıyla da pekala görüş birliği elde edebilir.

Toplumların şahsiyet ve hukukunun sağlamlığını ilmi bir şuurla idrak etmiş olan bu günkü Fransız toplum bilimine tercüman olan M. Bugle, önceki satırlarında da ifade ettiği gibi bundan böyle bireyselci ve mağrur bir milliyetçiliği körükleyen tabiatçı bir felsefeye değil, bütün milli değerleri toplayıp temsil edecek toplumsal bir felsefe sistemine muhtaç olduğunu, fikirlerin bu hedefe yönelik gelişmelerinin gerektiğini, insan hayatını boğuşmakla değil, muhtelif milli değerleri duyup anlamak ve anlaşılmakla idare edecek bir akıl ve basiretin zamanı geldiğini söyleyerek sözünü bitiriyor.